

İRAN BÖLGE ANALİZİ: TOPLUM, KÜLTÜR, EKONOMİ, POLİTİKA, STRATEJİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

(Ed.) Hüdayi Sayın, İstanbul, 2020, 288 sayfa. ISBN: 9786059114110

Eylül Beyza ATEŞ ÇİFTÇİ ¹

Küreselleşmenin etkileriyle beraber öne çıkan uluslararası siyaset, incelenecek ve araştırma yürütülecek alan çalışmalarının sayısını da arttırmıştır. Son 10-15 yıldır hem Türkiye’de hem de tüm dünyada oldukça fazla ilgi gören İran araştırmaları üzerine belirli konularda çokça detaylı çalışma yapılmış, merkezler kurulmuştur. Ortadoğu’nun önemli devletlerinden biri olan İran, 1979 İslam Devrimi sonrasında bölgesel ve uluslararası düzende adından çokça söz ettiren bir ülke haline dönüşmüştür. Tarihsel süreç içerisinde de pek çok imparatorluğa ev sahipliği yapan bir coğrafyaya sahip olması sebebiyle İran bugün halen bölgesel ve küresel güç mücadelelerinin değişim ve dönüşümüne etki eden konumda bulunmaktadır.

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi akademisyeni Hüdayi Sayın editörlüğünde derlenen *İran Bölge Analizi: Toplum, Kültür, Ekonomi, Politika, Strateji ve Uluslararası İlişkiler* kitabı da, tüm dünyayı saran modernleşme dalgasına ayak uyduramayan ve bir devrim görmüş geçirmiş olan İran’ı toplum ve kültüründen ekonomisine, politikasından uluslararası ilişkilerine kadar öğrenme imkanı sunmaktadır. Bu başlıklar çerçevesinde üç ana bölümden oluşan kitap için on yazar seçilmiştir ve genel itibarıyla kitapta İran’ın kapsamlı bölge analizi yapılmaya çalışılmıştır.

Vadi Yayınları tarafından 2020 Ocak ayında yayınlanan kitap, farklı üniversite ve araştırma alanlarındaki akademisyenlerin bir araya geldiği detaylı bir alan analizini oluşturmuştur. İran’a yalnızca belirli bir alandan yoğunlaşmaktan çok toplum, ekonomi, siyaset ve İran’ın stratejisi bağlamında uluslararası ilişkileri de tartışılmaya çalışılmıştır. Konunun uzmanları olarak görülmüş kişiler kitaba ortak edilmiştir. İran coğrafyasını tarihi bir perspektiften derleyen kitapta, Hüdayi Sayın’ın giriş yazısına ek olarak Abdolhossein Laleh, Ata Mohamed Tabriz, Sediqeh Jazebi, Volkan Kaymaz, Yasemin Konukçu, Pelin Yantur, Ahmet Çırakoğlu, Ertan Efegil, Mehmet Bardakçı ve Sait Yılmaz’ın bölüm yazıları kitabın çok yönlü bakış açıları ile birleşmesini ve okuyucuya bütüncül bir anlatı sunmasını sağlamıştır. Kitapta İran’a hem bölgesel bir giriş yapılarak alan bilgisi verilmiş, hem coğrafi olarak bir çerçeve çizilmiş, hem de bunlara ek olarak İran hakkında az bilinenler başlıklar ile detaylandırılmış ve kapsamlı bir anlatıya ve tartışmaya varılmıştır.

¹ Arş. Gör., İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, eylulbeyzates@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0655-6846.

Toplum ve kültür başlığında İran'ın toplumsal yapısı ele alınacağından İranlı akademisyenler ve yazarlar tercih edilmiştir. İranlı yazarlar doğrudan siyasete dair başlıklardan ziyade sinema, roman ve sosyal medya üzerinden İran'daki kültürel ve toplumsal yapının şekillenme süreci değerlendirmişlerdir. Bu anlamda üç İranlı araştırmacı olan Laleh, Tabriz ve Jazebi tarafından toplum ve kültür bağlamında yorumlar tartışmaya açılmıştır. Bu çerçevede ilgili yazarların İran kültürünü yansıtan sinema, roman ve diğer alanlardaki üretimleri, uluslararası ilişkilere bu vasıtayla ve dolaylı bir şekilde yaklaşmak istediklerinin bir sinyali niteliğindedir. İran sinemasıyla ilgili bölümü kaleme alan Laleh, İran'daki ve Ortadoğu genelindeki darbeleri sinema örneğini üzerinden paylaşmaktadır. İstanbul'da yaşayan ve İranlı yazar olan Tabriz, roman üzerinden İran siyasetine yaklaşarak devrim sonrası ülkedeki toplumsal dönüşümü irdemiştir. Jazebi ise, İran sosyal medyası üzerinden İran'daki siyasal hicvi ve toplumda şekillenen tepkileri anlatmıştır.

Ekonomi başlığında Kaymaz ve Konukçu, birer ekonomist olarak konuyu değerlendirmişlerdir. İran'daki kaynak paylaşımına ve uygulanan sosyal harcamaların politik birer araç olarak kullanılmasına dair ortaya çıkan adaletsizlik ve eşitsizlikler Kaymaz tarafından incelenirken, Konukçu da İran'daki devrimden bu yana uygulanan uluslararası ekonomik nitelikli ambargoların İran halkına yönelik olan yükünü analiz etmiştir. Bu bölümün son yazarı olan Yantur'un araştırması ise İran halkı içerisinde en çok ekonomik yaptırım hissedenden kadınlara ve onların istihdam politikalarının karşılaştırılmasına odaklanmıştır. Böylece iç siyaset ile etkileşimde olan bir ekonomi başlığına yer verilerek ikisi arasındaki ince çizginin altı çizilmek istenmiştir.

Politika, strateji ve uluslararası ilişkiler başlığı ile sonlanan kitapta, Sayın ve Çırakoğlu İran'daki siyasal sistemi hiyerarşi ve güçlerin ağırlığı anlamında ele alarak eleştirel bir değerlendirme ile sunmuşlardır. İran'ın dış politika analizini yapan Efegil, dinsel amaçların bir belirleyici mi yoksa araç mı olduğuna dair İran dış politikanın temel unsurlarını anlamaya çalışmaktadır. İran dış politikasını şekillendiren faktörler, kurumlar ve aktörler Bardakçı tarafından ele alınarak, özellikle Ruhani dönemindeki İran'ın Körfez ülkeleri ile yürüttüğü ilişkileri örnek olarak seçilmiştir. Mevcut açıklamalara katkı sağlayacak nitelikte gelecek ihtimallerin tahminlerinde bulunma ve İran'ın dahil olacağı/edileceği olası savaşların nasıl şekilleneceğine dair senaryo sunma bölümü ise Yılmaz'a ayrılmıştır. Böylece İran'ın dış politika stratejileri ve ilkeleri üzerinden kitabın yazıldığı dönemdeki güncel olayları değerlendiren tüm araştırmacılar, Türkiye'ye komşu olan bu toplumu tanıma ve tanıtma anlamında bir yük paylaşımına girerek bu eseri oluşturmuşlardır.

Kitaba ortak edilen Türk yazarların dışarıdan gözlem ve araştırma niteliğindeki katkılarına ek olarak, İranlı yazarların da kitaba dahil edilmesi, kaynak ve deneyim olarak eserin bölge içinden bir bakış ile beslenmesini sağlamıştır. İran'da sanat hem toplum yaşamını hem de siyasal yaşamı etkileyen bir olgu olduğu için ülkedeki sanat üzerinden üç araştırmacının farklı bakış açısı harmanlanmış ve bu durum esere değer katmıştır. Ancak başlıkta da yer verildiği gibi İran bölge analizi için her ne kadar altı alanda incelemeler yürütülmüş olsa da eksikliklerin olduğu ve bu alanların çeşitlendirilmese bile daha fazla içlerinin doldurulabileceği bir eleştiri olarak yöneltilebilir.

İran iç siyasetine dair bulunan başlığa bugünün koşulları düşünüldüğünde hem dini hem de etnik azınlıklar, İran diasporası, TUDEH ve milliyetçi hareket bir başlık olarak eklenebilirdi. İran'daki siyasal sistemin ve ona etki eden güçlerin yer aldığı yapıların anlatıldığı bir bölüm mevcut olmasına rağmen, iktidar oluşumunun dışındaki toplumsal hareketlere yer verilmediği ve eksik kaldığı görülebilmektedir. Öte yandan kitapta kadın ve kadın istihdamını kapsayan bir ekonomi bölümü bulunmakla beraber, İran'da feminist hareket gibi bütüncül bir kadın hareketine yer verilmemiştir. Bu anlamda bir diğer başlık olan toplum ve kültür bölümünün içine İran'daki kadın hareketlerinin eklenerek sunulması da bir eksikliği giderebilirdi. Fakat kitabın yazımına başlandığı ve ilerlediği dönemlerde bunların bir araya getirilmesi mümkün olmamış gibi gözükmektedir. Belki de siyasal kadın hareketi bugün itibariyle yazılması gereken bir problem oluşumunu işaret etmektedir.

Ancak bu eksikliklerin tespitine rağmen şunu da unutmamak gerekir; genel İran çalışmalarının içeriği çoğunlukla mevcut iktidar yapılarıyla ilgilidir. İran deyince aklımıza çok da fazla sivil topluma yönelik meseleler gelmemektedir. Bu mesele toplum kültür ve sanat başlığıyla bir nebze oluşturulmaya

çalışılmıştır çünkü esasen sivil toplumun ilk olarak bu alanlarda şekillendiği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bu kitabı okuyan bir kişi genel hatlarıyla İran hakkında bilgi edinebilir, genel bir altyapıya sahip olabilir.

Öte yandan kültür, ekonomi, politika gibi başlıklar çok genel konular olması sebebiyle daha spesifik çalışmalara alan açmaktadırlar. Kitabın bu genel perspektifi hem diğer çalışmalar için faydalı kapılar açmakta hem de özündeki eksikliklerini bize göstermiş olmaktadır. Çok genel olan bu başlıkların dönemlere ayrılması kitabı daha verimli bir hale dönüştürebilirdi. Örneğin rejim sonrası İran sineması ile bugünkü İran sineması aynı olmadığı için dönemlere ayrıştırılarak ele almak daha faydalı olabilirdi.

Olumlu bir eleştiri sunacak olur isek, her ne kadar İran çalışmaları son dönemde artış göstermiş ve bölgeye dair pek çok eser üretilmiş olsa da, bu kitabın yazıldığı dönemde yürütülen tüm bu çalışmaları bir bölge analizi olarak sunan başka bir esere rastlanmamaktadır. Bu anlamda literatürdeki bir boşluğun kapatıldığını söylemek mümkündür. Öyle ki bütüncül bir bölge analizi sunması noktasında değerli olan bu kitapta, yalnızca toplumun yansımaları ya da yalnızca uluslararası ilişkilerin şekillenmesini görmemekteyiz. Örneğin bu kitabı değerli kılan başlıklardan bir tanesi olan İran ekonomisini, bizler bugün yeterince detaylı bilmediğimizi kitabı okurken fark etmekteyiz. İran'la olan ikili ilişkilere daha çok siyaset bilimi merceğinden bakıldığını anlayabilmekteyiz. Oysa ki kitaba başlandığı nokta olan toplum ve kültürden başka bir boyuta ekonomi ile geçilebildiğini yine kitabı okurken algılamaktayız. Dolayısıyla eser hiç bilinmeyen pek çok başlığı bir araya toplayan bütüncül analiz yönüyle kıymetlidir ve bölgenin bugünkü durumunun tespiti ile gelecek potansiyellerinin keşfedilmesi hususunda ufuk açıcıdır.